

Gryte Piebenga

GOZEWIJN COMHAER
Een Nederlander als bisschop in het vijftiende-eeuwse
IJsland

In het voorjaar van 1996 werd de Nederlander Joannes Gijsen benoemd tot bisschop van de rooms-katholieke gemeenschap in IJsland. Het was een gebeurtenis, waaraan in ons land vrij veel aandacht werd besteed. Landelijke en regionale bladen kwamen met artikelen over de bisschop en over het land waar hij zou gaan werken. In verschillende van deze artikelen werd vermeld dat er ruim vijf eeuwen vóór Joannes Gijsen een andere Nederlander was geweest die bisschop werd in IJsland, en wel de Deventenaar Gozewijn Comhaer. Meer dan de naam en de tijdsaanduiding bevatte de mededeling gewoonlijk niet en de lezer kreeg dus geen antwoord op de vraag, hoe het mogelijk was dat in de late Middeleeuwen, toen er nauwelijks contact was tussen de Lage Landen en IJsland, een Nederlander bisschop werd op dit afgelegen eiland, en hoe deze zijn functie vervulde. Zo'n antwoord was ook niet te verwachten in een krantartikel. In een bundel samengesteld ter ere van een kenner op het gebied van de IJslandse geschiedenis hoort het beter thuis.

ca. 1375-1435 (van Deventer naar IJsland)

Gozewijn Comhaer werd in of omstreeks 1375 geboren te Deventer als zoon van Bertha en Gerrit Comhaer. Gerrit Comhaer behoorde tot de meest vooraanstaande burgers van Deventer. Hij was van beroep goudsmid en juwelier en oefende daarnaast bestuurlijke functies uit. Zo was hij, in opdracht van de bisschop van Utrecht, Frederik van Blankenheim, gedurende de jaren 1393 tot 1397 rentmeester van Salland¹.

---

¹H.J.J. Scholtens, 'Gozewijn Comhair, karthuizer en bisschop van IJsland, een bijdrage tot zijn biographie', in: *Archief voor de geschiedenis van het aartsbisdom Utrecht* 52 (1926), 104.

Deventer was in de tijd waarin Gozewijn opgroeide, een belangrijke handelsstad. Vooral met Duitsland en met de Scandinavische landen bestond een nauw contact. Ook in cultureel opzicht was het een bloeiende stad. Van heinde en ver kwamen jonge mannen naar de IJsselstad om er onderwijs te volgen aan de Latijnse school. Eén van hen was Thomas van Kempen, die bekend geworden is als schrijver van de *Imitatio Christi*. Hij werd in 1379 of 1380 geboren te Kempen bij Venlo en was dus maar weinig jaren jonger dan Gozewijn. Maar of de twee elkaar gekend hebben, vertelt de overlevering niet.

Juist in de tijd, waarin Gozewijn opgroeide, deed ook de beweging van de Moderne Devotie opgang. De man die deze religieuze stroming op gang bracht, was Geert Grote, een stadgenoot van Gozewijn. Toen Grote in 1384 stierf, werden zijn ideeën verder uitgedragen door zijn volgelingen, 'devoten' genaamd. Deze streefden ernaar vroom en deugdzaam te leven. Sommigen van hen leefden in woongemeenschappen en werden de Broeders en Zusters van het Gemene Leven genoemd. Anderen trokken zich terug in het klooster te Windesheim, dat voor mannen bestemd was, of in het vrouwenklooster te Diepenveen.

De invloed die de beweging had op Gozewijn, moet groot geweest zijn, want hij die als enig kind van rijke ouders alle gelegenheid had om verder te studeren of de zaak van zijn vader over te nemen, koos ervoor om in het klooster te Windesheim een plaats aan te vragen. Kort voor 1400 begaf hij zich daarheen in gezelschap van Koenraad Mom, een jongeman die evenals Gozewijn uit een voorname Deventer familie stamde. Tot hun teleurstelling en misschien ook tot hun verbazing werden zij afgewezen. Als reden werd opgegeven dat ze van te goede afkomst waren. Er zat voor de beide jongemannen niets anders op dan maar weer naar hun ouderlijk huis in Deventer terug te gaan².

Lang is Gozewijn niet in Deventer gebleven, want in het jaar 1400 treffen we hem aan in een klooster van de kartuizer orde in Zelem bij Diest in Belgisch Limburg. Misschien heeft hij het eerst nog dichter bij huis geprobeerd, maar het kan ook zijn dat hij regelrecht naar Zelem is gegaan. Er bestond een nauwe geestverwantschap tussen de kartuizers en

---

²Wilhelmus Vornken, 'Epistula de prima institutione monasterii in Windesheim', in: J.G.R. Acquoy, *Het klooster te Windesheim en zijn invloed* II (Utrecht 1875) bijlage I.

de Moderne Devoten. Geert Grote was in een klooster van de kartuizer orde tot de ideeën gekomen, die kenmerkend werden voor de Moderne Devotie, en voor het vaststellen van de regel van het klooster te Windesheim werd die van de kartuizers als voorbeeld genomen. Van het klooster Zelem was bovendien bekend dat het monniken huisvestte die van welgestelde families kwamen, en Gozewijn hoefde dus niet te vrezen dat hem hier eenzelfde antwoord zou worden gegeven op zijn verzoek om in te treden als in Windesheim³.

Na een proeftijd die een jaar duurde, werd Gozewijn toegelaten tot de wijding. Daarna begon een leven dat grotendeels bestond uit bidden en werken. Voor Gozewijn betekende dat werk vooral het overschrijven van handschriften, maar er was daarnaast gelegenheid om zélf bijdragen te leveren. Daarvan heeft Gozewijn ook gebruik gemaakt. Zo heeft hij volgens de annalist van de orde een verhandeling over het Onze Vader geschreven⁴.

In 1407 kwam er verandering in Gozewijns bestaan. Hij werd toen tot prior gekozen van het klooster in Zelem en die functie bracht vele taken met zich mee, niet alleen binnen, maar ook buiten het klooster. Eén ervan bestond uit het visiteren van enige vrouwenkloosters in de buurt. Een andere uit het bijwonen van de vergaderingen van de orde, aangeduid als het generaal kapittel. Deze werden gewoonlijk gehouden in La Grande Chartreuse, het moederklooster van de kartuizers (het woord 'kartuizer' komt van 'chartreuse'), dat in het oosten van Frankrijk ligt, even ten noorden van Grenoble. In de eerste jaren van zijn prioraat (1407-1410) moest Gozewijn zich echter voor het deelnemen aan deze vergaderingen naar Seiz in Stiermarken begeven, omdat de orde ten tijde van het Westers Schisma in tweeën verdeeld was en ook het generaal kapittel op twee plaatsen werd gehouden.

In 1412 heeft Gozewijn vanuit het klooster in Zelem een reis naar Denemarken gemaakt om zijn vader te bezoeken. Gerrit Comhaer was naar dit land verhuisd en woonde daar nu samen met Aleid ter Poerten, de vrouw met wie hij na de dood van Bertha, Gozewijns moeder, was

---

³F. Hendrickx (red.), *De kartuizers en hun klooster te Zelem* (Diest, 1984), 42-43.

⁴Th. Petreius, *Bibliotheca Cartusiana, sive illustrium sacri Cartusiensis ordinis scriptorum catalogus* (Coloniae, 1609), 108-109.

getrouwd. In zijn functie als rentmeester van Salland had Gerrit Comhaer een som geld geleend aan Frederik van Blankenheim, de bisschop van Utrecht, maar toen hij hem er enkele jaren later over aansprak, werd de hooggeplaatste geestelijke kregelig en raakte de goudsmid in ongenade. Voor Gerrit Comhaer werd de grond te heet onder de voeten en hij vertrok naar Denemarken, een land waarmee Deventer als Hanzestad nauwe verbindingen had. Daar vatte hij zijn oude beroep van goudsmid weer op. Ongetwijfeld is Gerrit Comhaer een goed vakman geweest, want ook hier gingen zijn zaken goed. Hij werd zelfs door Erik van Pommeren, die van 1412 tot 1439 koning was van Denemarken, Noorwegen en Zweden, tot muntmeester aangesteld⁵.

Waarschijnlijk was het bezoek aan zijn vader niet de enige reden, waarom Gozewijn naar het Noorden trok. Omstreeks 1410 was de karthuiser orde bezig een klooster te stichten op het eiland Rügen in Pommeren (het noordelijkste deel van het voormalige Oost-Duitsland) en aangenomen mag worden dat Gozewijn hierheen gestuurd werd als afgevaardigde en aanwezig is geweest bij de wijding in 1412. Bij die plechtigheid zou hij ook koning Erik ontmoet kunnen hebben. Het was namelijk vooral op aandringen van deze vorst - een man die zich er terdege van bewust was, dat met het monnikendom geleerdheid en beschaving volgden - dat dit klooster was gesticht. Maar het is ook mogelijk dat Gozewijn koning Erik via zijn vader heeft leren kennen. In de biografie, die over Gerrit Comhaers tweede vrouw is geschreven, wordt verteld dat de koning vriendschappelijke banden had met zijn muntmeester en diens vrouw⁶.

Na zijn terugkeer uit Denemarken werd Gozewijn betrokken bij een geschil tussen Anton van Bourgondië, hertog van Brabant en Limburg, en de Rooms-Duitse koning Sigismund. De hertog en zijn vrouw Elisabeth van Görlitz verzochten Gozewijn om als bemiddelaar op te treden en deze reisde derhalve begin 1414 naar Noord-Italië, waar de koning toen verbleef. De onderhandelingen verliepen traag, maar waren uiteindelijk wel

---

⁵D.A. Brinkerink, *Van den dochden der vuriger ende stichtiger susteren van diepen veen* (Groningen, 1904), 266.

⁶D.A. Brinkerink, *Van den dochden*, 266; H.J.J. Scholtens, 'Gozewijn Comhair, karthuiser en bisschop van IJsland, een bijdrage tot zijn biographie', in: *Archief voor de geschiedenis van het aartsbisdom Utrecht* 52 (1926), 138-139.

succesvol. Toen hij terugkeerde, vroeg hij overplaatsing aan van het klooster in Zelem naar La Grande Chartreuse, het moederklooster van de orde. Waarschijnlijk heeft Gozewijn deze keuze gemaakt hebben om weer dichterbij zijn oorspronkelijke doel te komen: het leiden van een teruggetrokken, beschouwend leven.

Gozewijn reisde in de loop van 1415 naar La Grande Chartreuse en werd daar weer gewoon monnik, maar al spoedig werd hij uit zijn kluis groepen en kreeg hij een bestuurlijke taak opgelegd. Eerst werd hij tot procurator gekozen en bereidde hij de vergaderingen voor van het generaal kapittel. Later werd hij definator en was zijn belangrijkste taak de prior-generaal van de orde van advies dienen. Ook moest Gozewijn enkele malen het klooster verlaten om elders zaken te regelen. Een van deze zaken hield verband met de erfenis van zijn vader, Gerrit Comhaer, die in December van het jaar 1415 in Denemarken was overleden. Gozewijn reisde in 1417 naar Deventer om financiële regelingen te treffen voor zijn stiefmoeder, die na het overlijden van haar man naar Deventer was teruggekeerd en nu weer bij haar ouders woonde⁷.

Ongeveer tien jaar later, in 1427 of 1428, verliet Gozewijn opnieuw het moederklooster om een reis naar het Noorden te maken. De Deense koning had de kartuizer orde gevraagd of deze een klooster in zijn land wilde vestigen. De orde reageerde positief en stuurde een delegatie naar het noorden met de opdracht de nodige voorbereidingen te treffen. Gozewijn werd als een van de leden aangewezen, wat niet toevallig geweest zal zijn, want hij was immers al eerder in Denemarken geweest. Hij kende dus de omstandigheden en had misschien ook een redelijk begrip van de Deense taal⁸.

De missie liep op niets uit, zodat de uitgezonden broeders het jaar erop weer konden terugkeren naar hun eigen klooster. Maar voor Gozewijn bleef de reis niet zonder gevolgen. Het contact met koning Erik was vernieuwd en hij werd zelfs - zoals blijkt uit een diploma van 1440, waarin koning Hendrik VI Gozewijn aanduidt als 'confessor fratris nostri regis

---

⁷*Archief voor de geschiedenis van het aartsbisdom Utrecht* **33** (1907), 387.

⁸H.J.J. Scholtens, 'Gozewijn Comhair, karthuizer en bisschop van IJsland, een bijdrage tot zijn biographie', in: *Archief voor de geschiedenis van het aartsbisdom Utrecht* 52 (1926), 136-137.

Daciae' - diens biechtvader⁹. Klaarblijkelijk heeft de biechteling het volste vertrouwen in de kartuizer monnik gehad, want toen hij een jaar of vijf later een leider nodig had voor het bisdom Skálholt in IJsland - een land dat sinds 1380 bij Denemarken hoorde - richtte hij zich tot hem. De vorige bisschop, de Deen Jón Gerreksson, had de bewoners van zijn bisdom uitgebuit en hun vertrouwen volledig geschonden. Zó onbemind maakte hij zich dat een groepje mannen hem in de zomer van 1433 gevangen nam en hem verdrook.

Deze man moest Gozewijn dus opvolgen. Dat hij positief op het verzoek van koning Erik heeft gereageerd, mag verwondering wekken. In 1435 was hij een jaar of zestig en dat is een leeftijd, waarop men zich over het algemeen niet meer in hachelijke avonturen stort. En hachelijk mocht deze onderneming wel genoemd worden. Ook in de tijd waarin Gozewijn leefde, was het bekend dat IJsland een onherbergzaam en moeilijk te bereizen land was. Aan de andere kant zal Gozewijn er ook van op de hoogte zijn geweest dat het moeilijk was om mensen te vinden die bisschop in IJsland wilden worden, en dat degenen die het werden, dikwijls in eigen land bleven wonen en hoogstens een afgevaardigde naar het eiland stuurden. Daardoor waren er natuurlijk misstanden ontstaan. Gozewijn wist dat hij als goed bestuurder de geschikte persoon was om orde op zaken te stellen en heeft het daarom misschien vanzelfsprekend gevonden deze taak op zich te nemen.

1436-1445 (IJsland)

Nu ging het dus op IJsland aan. Vanaf La Grande Chartreuse een heel eind, zeker in de Middeleeuwen. Min of meer door toeval weten we wanneer en langs welke weg Gozewijn erheen gereisd is. Er is namelijk een document overgeleverd, waarin staat dat Hendrik VI, koning van Engeland, aan Gozewijn Comhaer, bisschop van Skálholt, toestemming verleent om in een boot, bevracht met levensmiddelen, lakense stoffen en andere goederen naar IJsland te varen, zulks op voorwaarde dat het schip,

---

⁹Rijmer-Holmes, *Foedera, conventiones, literae et cujuscumque generis Acta publica inter Reges Angliae et alios quosvis imperatores, reges, pontifices, vel communitates* (Hagae comitis, 1741), V,I, 75.

beladen met IJslandse goederen, wordt teruggezeild. Het document is gedateerd 22 november 1436 en opgesteld in Westminster (Londen)¹⁰.

In zekere zin is het verwonderlijk dat Gozewijn via Engeland is gereisd. Hij was immers door de koning van Denemarken gevraagd om de bischopsplaats in Skálholt over te nemen en het zou dus voor de hand gelegen hebben dat hij via Denemarken was gereisd en aan koning Erik in plaats van aan Hendrik VI toestemming had gevraagd om met een voorraadschip naar IJsland te varen. Maar waarschijnlijk heeft hij de weg via Denemarken een te grote omweg gevonden. Misschien is hij er ook van uitgegaan dat koning Erik hem toch geen hulp zou kunnen bieden. Deze vorst verkeerde omstreeks 1436 in penibele omstandigheden en werd enkele jaren later - om precies te zijn in 1439 - zelfs van de troon gezet.

Het zou voor de hand gelegen hebben dat Gozewijn behalve de Deense koning ook de aartsbisschop van Trondheim - of Nidaros zoals het toen heette - op zijn reis naar IJsland had bezocht. De twee bisdommen, waarin IJsland verdeeld was - een zuidelijk met zijn zetel in Skálholt, ongeveer 65 km ten oosten van het tegenwoordige Reykjavík, en een noordelijk met zijn zetel in Hólar, ongeveer 45 km ten westen van het huidige Akureyri -, vielen onder de aartsbisschop van Trondheim en Gozewijn had dus van hem de officiële tekenen van zijn waardigheid, de staf en de mijter, in ontvangst moeten nemen. Dat dit niet is gebeurd, zal ermee samenhangen dat de wijze, waarop Gozewijn zijn waardigheid heeft verkregen, niet de gebruikelijke was: niet de paus, maar koning Erik heeft hem haar verleend.

Gozewijn zelf heeft zich er klaarblijkelijk niet druk om gemaakt, dat de benoeming niet volgens de vaste regel was verlopen. Zijn leven valt ongeveer samen met de tijd van het Westers Schisma (1378-1449) en hij moet er dus aan gewend geweest zijn dat besluiten op ongebruikelijke wijze werden genomen. Hij heeft er zich, naar het schijnt, niet aan gestoord, maar heeft gewoon zijn best gedaan. Hij had al genoeg zaken, waar hij zich druk over kon maken. Reeds voordat hij aan zijn eigenlijke taak begon, was er de zorg, welke benodigdheden meegenomen moesten worden. Daarbij ging het niet zozeer om wat hij voor zichzelf nodig had - als monnik was Gozewijn aan soberheid gewend - als wel om wat er voor de eredienst gebruikt moest worden. Gozewijn moet ervan op de hoogte

---

¹⁰Rijmer-Holmes, *Foedera*, 36.

geweest zijn dat de verbindingen tussen IJsland en andere landen slecht waren en heeft er daarom bij voorbaat rekening mee gehouden dat er een tekort aan tarwe - nodig voor het bereiden van hosties - en altaarwijn ontstond. Gozewijn heeft daarom deze producten, alsmede andere waren als bijvoorbeeld stoffen voor de gewaden van priesters, in Engeland ingeslagen. Het was tenslotte zijn taak om ervoor te zorgen dat de eucharistieviering in de kerken in het hem toevertrouwde bisdom op de juiste wijze plaats vond.

Het spreekt vanzelf dat de meegebrachte voorraden slechts voor beperkte tijd toereikend waren. Gozewijns bisschopsjaren vielen in een tijd, waarin IJsland zich in economisch opzicht in een dieptepunt bevond. Het land werd al enkele tientallen jaren geteisterd door pestepidemieën en veeziektes. Er heerste armoe en de bootverbindingen met andere landen waren grotendeels verbroken. Ruim een jaar na aankomst zag Gozewijn zich derhalve gedwongen om, nu via enkele handelsagenten in Engeland, opnieuw toestemming te vragen om een schip te bevrachten. Weer een tijd later - het is dan 1440 - vraagt Gozewijn opnieuw toestemming om enkele schepen, bevracht met graan, wijn, zout en andere producten, naar IJsland te laten komen. De brief, waarin hij dit verzoek heeft gesteld, is niet bewaard gebleven, maar uit het antwoord van koning Hendrik blijkt dat Gozewijn zijn nood geklaagd heeft. Er is in IJsland gebrek aan levensmiddelen en aan lakense stoffen, zodat hij en de zijnen zich niet behoorlijk kunnen voeden en kleden. Bovendien kan de mis niet opgedragen worden vanwege gebrek aan wijn. De koning ziet de ernst van de situatie in en geeft toestemming. Evenals de voorafgaande keren stelt hij als voorwaarde dat de schepen beladen met IJslandse waren als stokvis en wol teruggezeild worden¹¹.

Groter nog dan de zorg voor materiële zaken was Gozewijns bekommernis om geestelijke toestanden. Uit kronieken van zijn tijd kunnen we opmaken dat hij zijn taak als bisschop serieus heeft opgevat. Tijdens zijn verblijf in IJsland heeft hij een groot deel van de kerken en kloosters van het bisdom Skálholt persoonlijk gevisiteerd. Ook de kerken in het Noorden werden door hem bezocht. Gedurende een aantal jaren was namelijk de bisschopsstoel van Hólar vacant. De man die hem bezette, een zekere Jón, ging in 1438 naar Engeland en is waarschijnlijk niet

---

¹¹Rijmer-Holmes, *Foedera*, 45.

teruggekeerd, want vanaf 23 april 1439 deed Gozewijn dienst als administrator (plaatsvervangend bisschop) in zijn bisdom. Hij was dus toen bisschop van een gebied dat ongeveer drie maal zo groot is als Nederland¹².

Tijdens zijn reizen had Gozewijn soms lastige problemen op te lossen. Zo moest hij de strijd beslechten tussen een abt en een pastoor, die beiden aanspraak maakten op een aan land gedreven walvis. Meer dan eens ook was hij gedwongen de kloosterlingen er op te wijzen, dat de orderegel er was om nageleefd te worden. Verder lag het op zijn weg maatregelen te treffen tegen priesters die met een vrouw samenleefden en zich dus niet aan het voorschrift van het celibaat hielden. Het was niet het enige kerkelijke gebod, dat werd overtreden, en Gozewijn belegde daarom in de zomer van 1439 een synode voor de priesters van het gehele land. Tijdens deze synode, die in Skálholt werd gehouden, werden verschillende besluiten genomen. Eén ervan was, dat tarwe en wijn voor kerkelijk gebruik in Skálholt gekocht moesten worden, tenzij men ontheffing van deze regel kreeg. Dit voorschrift kan ons niet vreemd in de oren klinken. Uit het voorafgaande hebben we immers al kunnen opmaken, hoe bevreesd Gozewijn ervoor was, dat er surrogaatproducten bij de misviering werden gebruikt.

Meer dan losstaande feiten zijn er over Gozewijns bisschopsjaren niet bekend. Er is geen beschrijving overgeleverd die een samenhangend beeld geeft. De achttiende-eeuwse IJslandse kerkhistoricus Finnur Jónsson, de eerste die enigszins uitvoerig aandacht aan Gozewijn schenkt, heeft de gegevens uit kronieken en annalen verzameld en komt dan tot de conclusie dat bisschop Gozewijn 'geen slecht man was en dat hij zijn plichten allerminst verwaarloosde'¹³. Voor een meer positieve conclusie achtte hij de feiten blijkbaar te schaars. Wat hij niet vermeldt - en wat wél een bewijs is dat Gozewijn zich geliefd gemaakt heeft tijdens zijn ambtsperiode - is dat de naam 'Gozewijn' in IJsland bewaard bleef. Vóór zijn tijd was ze er onbekend, nadien komt ze voor in de vorm 'Gottsveinn' en afgekort als 'Gosi'¹⁴.

---

¹²Finnus Johannaus, *Historia Ecclesiae Islandiae* (Havniae, 1774), II, 475.

¹³Finnus Johannaus, *Historia*, 475 (de oorspronkelijke tekst luidt: 'Gotsvinnus, Skalholti episcopus, vir fuit nec malus nec officii omnino negligens').

¹⁴W. Moll, 'Gozewijn Comhaer', in: *Studiën en bijdragen op 't gebied der histo-*

1445-1449 (van IJsland naar La Grande Chartreuse)

In 1445 gaat Gozewijn terug. Waarschijnlijk heeft hij zijn taak toch wel erg zwaar gevonden en heeft hij, toen de bisschopsplaats van Hólar in 1444 opnieuw werd bezet, de kans schoon gezien om te vertrekken. Nu kon deze nieuwe bisschop een poos de zorg dragen voor de beide bisdommen. Het is opnieuw aan een door koning Hendrik VI afgegeven document te danken, dat het jaartal bekend is en dat we weten langs welke route Gozewijn reisde. Of hij echt van plan is geweest om IJsland voorgoed te verlaten, is niet duidelijk. Uit het document, dat dateert van 4 december 1445, blijkt namelijk dat Gozewijn, eenmaal in Engeland aangekomen, toestemming heeft gevraagd aan koning Hendrik VI om binnen de tijd van een jaar terug te mogen komen in zijn land¹⁵. Dit verzoek suggereert dat Gozewijn niet voor goed afscheid had genomen. Een ander verzoek, namelijk of hij ook zijn rijdieren mee mocht nemen, doet vermoeden dat Gozewijn IJslandse paarden aan boord had. Hij en zijn metgezellen zullen, nadat ze de Noordzee zijn overgestoken, op hun paarden door Vlaanderen en Brabant naar Zelem gereden zijn en vervolgens noordwaarts naar Deventer. Als het inderdaad IJslandse paarden geweest zijn, heeft het gezelschap zeker bekijks gehad: deze zijn immers kleiner van stuk en hebben bovendien een ruigere haardos dan hun Nederlandse en Belgische soortgenoten.

Van Zelem gaat het noordwaarts naar Deventer. Het is lange tijd geleden dat Gozewijn in zijn geboortestad is geweest, maar hij is er niet vergeten. Integendeel: iedereen schijnt te weten wie hij is en iedereen is ervan op de hoogte dat hij als bisschop in IJsland werkzaam is geweest. Dat blijkt tenminste uit een opmerking in een boek, waarin het leven van een aantal vrouwen uit een Deventer zusterhuis wordt beschreven. Een van deze vrouwen, Andrieske Yserens geheten, deed omstreeks 1444 als jong meisje intrede in het huis. Ze was er nog maar een paar jaar, zo vertelt

---

rische theologie IV (Amsterdam, 1880), 178.

¹⁵Rijmer-Holmes, *Foedera, conventiones, literae et cujuscumque generis Acta publica inter Reges Angliae et alios quosvis imperatores, reges, pontifices, vel communitates* (Hagae comitis, 1741), V,I, 151.

---

de schrijfster, toen de 'bisschop van Yslant' op bezoek kwam. Zijn naam vermeldt de schrijfster niet. Dat vindt ze blijkbaar overbodig. Wél deelt ze mee dat de bisschop schik had in het jonge meisje en af en toe een praatje met haar maakte. Eens vroeg hij of ze wel regelmatig te biecht ging en wat ze dan zei. Op die vraag antwoordde het meisje snedig: "Dat weet hij wel," daarbij wijzend naar de geestelijk leider van het huis die bij het gesprek aanwezig was¹⁶.

Ook heeft Gozewijn een bezoek gebracht aan het vrouwenklooster te Diepenveen. Zijn stiefmoeder, Aleid ter Poerten, was daar ingetreden in het jaar 1432. Haar leven is met dat van vele andere bewoonsters van het klooster door één van de nonnen beschreven in een geschrift, dat de titel draagt *Van den doechden der vuriger ende stichtiger susteren van diepen veen*. Dit werk is, van toelichtingen voorzien, in druk uitgegeven door D.A. Brinkerink (Groningen 1904). Uit de beschrijving kan worden opgemaakt, dat Gozewijn een geziene gast is geweest. De schrijfster vertelt dat het klooster verschillende geschenken van hem in ontvangst mocht nemen, zo onder andere een miskelk, en dat men er algemeen verbaasd over was dat de bisschop zo eenvoudig was gebleven, terwijl hij toch zulk een hoge positie had bereikt. Verder merkt ze op dat Gozewijn er niet door zijn reizen van werd weerhouden om steeds trouw tot God te blijven bidden¹⁷.

---

¹⁶O.A. Spitzen, 'Leven der eerwaardige Moeder Andries Yserens, overste van het Lammenhuis te Deventer', in: *Archief voor de geschiedenis van het aartsbisdom Utrecht* 2 (1875), 183-184, 193-194.

¹⁷D.A. Brinkerink, *Van den doechden der vuriger ende stichtiger susteren van diepen veen* (Groningen, 1904), 269.

afb. IJslandse bisschop uit de late middeleeuwen in vol ornaat.
Detail van een geborduurd altaarkleed, afkomstig uit
de vroegere kathedraal van Hólar in Noord-IJsland,
nu in het Nationaal Museum te Reykjavík.

Afb. 2 Skálholt in de 18de eeuw. Waterverftekening van Edward Dayes (1763-1804), nu in het Nationaal Museum te Reykjavík.

Behalve uit deze beschrijving van het leven van zijn schoonmoeder, leren we Gozewijn kennen uit een brief, die hij zelf geschreven heeft. De brief is gericht aan de bewoners van een aantal huizen van Broeders en Zusters van het Gemene Leven. Gozewijn vermeldt in zijn schrijven dat hij deze mannen en vrouwen kwijtschelding verleent van aan hen door geestelijken opgelegde boetes, wanneer zij zich aan bepaalde regels houden.

Deze regels - in het geheel zijn het er 57 - komen erop neer dat ze bescheiden moeten zijn en gehoorzaam, ongeduld en ontevredenheid moeten overwinnen en anderen moeten helpen, waar dat mogelijk is¹⁸.

In feite zijn de regels een samenvatting van waar de aanhangers van de Moderne Devotie voor stonden en de brief toont daarmee aan dat Gozewijn in wezen een devoot was gebleven. Hij zal zich in Deventer, waar hij in hun kringen verkeerde, dan ook geheel thuis gevoeld hebben. Toch bleef hij er niet. Zijn eigenlijke thuis, La Grande Chartreuse, wachtte. In de winter van 1446-1447 is Gozewijn erheen gereisd. Het werd zijn laatste reis want daar, in het moederklooster van de kartuizers, stierf hij de 19de juli van het jaar 1447, ruim 70 jaar oud.

---

¹⁸Voor de tekst van de aflaatbrief, zie: W. Moll, 'Gozewijn Comhaer', in: *Studiën en bijdragen op 't gebied der historische theologie* IV (Amsterdam, 1880), bijlage III (191-206).